

edildi. 1893'te Bişkek'te 660 evde 4807 kişi yaşıyordu (1338 tüccar, 268 asker, 1255 Dungan, 1518 Özbek ve Tatar, 428 diğer milletlerden). Şehirde 2967 müslüman, 1888 Pravoslavyan, iki Katolik mevcuttu. Bişkek'in nüfusu 1912'de 16.000'e yükseldi ve daha önce şehirden uzak duran göçebe Kırgızlar da yavaş yavaş buraya yerleşmeye başladı. Bu yıllarda şehirde 4320 Rus, 1910 Özbek, 889 Kırgız, 555 Tatar, 484 Dungan, 91 Uygur yaşıyordu. Şehrin nüfusu 1916'da 22.000 oldu.

I. Dünya Savaşı'nda Rusya tarafından esir alınan Alman askerlerinin bir kısmı 1915'te Bişkek'e gönderilmeye başlandı. Bu askerler özellikle şehrin park ve bahçelerinin geliştirilmesi, yeşillendirilmesi, modern binalar inşa edilmesinde çalıştırıldı. Bu arada 1916'da cephe gerisinde hizmet gördürmek üzere Kırgızlar'ın askere alınacağı haberi çıkınca askere gitmek istemeyen Kırgızlar'ın çıkardıkları isyan yüzünden şehir ve çevresindeki pek çok yapı, telgraf direkleri, askerî garnizonlar hasar gördü. Ardından şehir yeniden imar edildi. Orenburg-Taşkent demiryolunun bir hattı 1924'te Bişkek'e geldi ve aynı yıl şehirde ilk Kırgızca gazete olan *Erkin Too* çıkmaya başladı. 1926'da ilk matbaa ve müze, 1932'de pedagoji enstitüsü, 1938'de veteriner fakültesi, 1939'da tıp fakültesi kuruldu. II. Dünya Savaşı yıllarında Ukrayna ve Rusya'dan çok sayıda meslek erbabı Bişkek'e göç ettirildi. Türk Kurtuluş Savaşı esnasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği yardımlarının koordinasyonu için Ankara'ya da gelen Bişkek doğumlu Mihail Vasileviç Frunze'nin adına izâfeten Bişkek'in adı 1926'da Frunze olarak değiştirildi. II. Dünya Savaşı sırasında günümüz Bişkek'indeki pek çok tarihî yapıyı buraya sevkedilen esir askerler inşa etti. 1944'te Stalin tarafından sürgüne gönderilen Alman, Karaçay, Çeçen,

İnguş, Kumuk, Kabardin, Ahıska Türkleri, Kırım Tatarları ve diğer halklar da şehrin maddî gelişimine büyük katkı sağladı. Bu sürgünlerden bazıları 1956'dan sonra vatanlarına geri döndü; sadece Ahıska Türkleri, Kırım Tatarları ve Almanlar kaldı. Almanlar da 1991'den sonra Almanya'ya göç etti. Kırım Tatarları ile Ahıska Türkleri ise günümüzde de Bişkek'te hayatlarını sürdürmektedir.

Bişkek 14 Ekim 1924'te Otonom Kara Kırgız oblastının, 25 Mayıs 1925'te Kırgız Otonom oblastının, 1 Şubat 1926'da Otonom Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin, 5 Kasım 1936'da Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin, 1991'den itibaren de Bağımsız Kırgızistan Cumhuriyeti'nin başşehri oldu. Şehrin nüfusu 1976'da yarım milyona ulaştı. Günümüzde nüfusu yaklaşık 1 milyondur ve Kırgızistan'ın toplam nüfusunun beşte biri Bişkek'te yaşamaktadır. Şehirdeki nüfusun büyük bölümünü 1970'te Ruslar (% 66) teşkil etse de günümüzde Kırgızlar çoğunluktadır (% 55). Ruslar'ın önemli bir kısmı 1991'den sonra ülkelerine geri döndü. Bugün şehirde 200.000 civarında Rus bulunmaktadır. Ayrıca Uygur (14.000), Tatar (13.000), Koreli (12.000), Özbek (12.000), Kazak (10.000), Ukraynalı (8000), Türk (6000), Dunganlar (5000) ve Almanlar (3000) şehirde yaşayan diğer milletlerdir. Şehrin adı 1991'de yeniden Bişkek olarak değiştirildi.

Bişkek'teki taş binaların çoğu 1885 ve 1887 depremlerinde yıkıldığından, ayrıca şehir deprem fay hattı üzerinde bulunduğundan Sovyetler Birliği döneminde yapılan konutların büyük kısmı üç katlıdır. Ancak günümüzde yüksek katlı binalar Bişkek şehir merkezi ve çevresinde yoğunlaşmıştır. Şehir içi ulaşımı trolleybüs, otobüs ve minibüslerle sağlanmaktadır. Bişkek ve İzmir 1994'te kardeş şehir ilân edilmiştir. Bişkek'te Türkiye'nin de



Bişkek Merkez Camii

desteklediği Kırgız-Türk Manas Üniversitesi yanında Kırgızistan Millî Üniversitesi, Slavyan, Amerikan, Uluslararası Atatürk Alattoo, Küveyt-Kırgız, Yusuf Balasagun gibi çok sayıda üniversite ve yüksek okul bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Turdakun Usubaliev, *Frunze stolitsa sovetского Kirgizistana*, Moskova 1971, tür.yer.; Artur Takırbaşev, *Stolitsa sovetского Kirgizistana*, Frunze 1971, tür.yer.; *Kirgizskaya Sovetskaya Sotsialistiçeskaya Respublika*, Frunze 1982, s. 29-30; *Frunze Entsiklopediya*, Frunze 1984, tür.yer.; V. G. Petrov, *Bişkek İşçezayuşçiy*, Bişkek 2005, s. 6-70; a.mlf., *Frunze Sovetskiy 1926-1991*, Bişkek 2008, s. 4-77; *Perepis nasele-niya i jilicnogo fonda Kirgizskoy Respubliki 2009 goda*, Bişkek 2010, s. 12-32; "Kırgızistan", *Entsiklopediya*, Bişkek 2001, s. 491-495.

İSMAIL TÜRKÖĞLU

BİTLİSÎ, Hüsâmeddin

(bk. HÜSÂMEDDİN-i BİTLİSÎ).

BOLEVÎ İSÂ EFENDİ

(ö. 1127/1715)

Arap grameri ve tıpla ilgili eserleriyle bilinen mutasavvif ve şair.

1047 (1637) yılında Bolu'nun Gerede kazasına bağlı Sarıkadılar köyünde doğdu. İsâ el-Bolevî, İsâ el-Geredî (el-Geredevî) olarak tanınır. Zirikî'nin onu İsâ el-Kürdî şeklinde kaydetmesi Geredî (گردى) kelimesinin Kürdî (کردى) şeklinde okunmasından ileri gelmiş olmalıdır. Şiirlerinde "Mahvî" mahlasını kullandığından İsâ Mahvî Efendi diye de bilinir. İsâ Efendi ilim ve edebiyatla uğraşan bir aileye mensup olup babası Anadolu kadılarından Sukûkî Ali



Bişkek Alattoo (Uludağ) Meydanı'ndan bir görünüşü

Efendi, dedesi zamanının büyük âlimlerinden Hasan Efendi'dir. Oğlu Muhammed Sâlih Efendi "Sahvî" mahlasıyla şiirler yazmış, kız kardeşinin oğlu Ganizâde Nâdirî mi'râciyyesiyle tanınmıştır.

İlk eğitimini dedesi Hasan Efendi'den aldıktan sonra İstanbul'a gitti. İstanbul'da Bülbülcüzâde diye tanınan, Fâtiḥ ve Aya-sofya camilerinin kürsü şeyhi Halvetî şeyhlerinden Karamanlı Abdülkerim Fethî Efendi'den tasavvufî ilgili dersler alırken sarf, nahiv, belâgat ve mantık gibi derslere de devam etti. Halvetiyye'nin Şemsiyye koluna mensup olan hocasına intisap etti ve ondan inâbe alarak ders halkasına katılan tasavvuf tâliplerine ve öğrencilere ders vermeye başladı. Yine hocasından aldığı icâzetle camilerde irşad faaliyetinde bulundu. 1076 (1665-66) yılı başında Orta Cami vâizi olarak ilk resmî görevine başladı. 1095'te (1684) tayin edildiği Fâtiḥ semtindeki Tercüman Yünus Camii ve Zâviyesi'nde on beş yıl kadar süren vâizlik ve irşad görevinden sonra aynı görevde Sultan Selim Camii'nde (1105/1693-94) ve kısa bir müddet Fâtiḥ ve Beyazıt camilerinde devam etti (*Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, s. 617). Nihayet 1122 (1711) yılının sonunda Süleymaniye Camii kürsü şeyhliğine tayin edildi ve ömrünün sonuna kadar bu görevde kaldı. İsâ Efendi, bu görevi yürüten ilerlemiş yaşına rağmen hac vazifesini

de yerine getirdi. İstanbul'a dönüş yolunda Şam'da 22 Ramazan 1127 (21 Eylül 1715) tarihinde vefat etti ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî Türbesi'ne defnedildi. Bursalı Mehmed Tâhir onun mukaddes bir yolculuk esnasındaki ölümünü, "İsâ öldü fakat sevgisi ölmedi" sözünün sırrına mazhar olması şeklinde ifade eder.

Eserleri. 1. Müfidü'l-i'râb fi'n-naḥv. İsâ Efendi, öğretim faaliyetleri sırasında verdiği derslerde öğrencilerin ihtiyaç duyduğu hususları belirlemiş, Arap dilinin gramerini basitleştirip ezberlenmesini kolaylaştırmak amacıyla bu eserini kaleme almış, eser Abdullah Kızılıçık tarafından yüksek lisans tezi olarak tahkik edilmiştir (1997, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). **2. Devâ-i Emrâz** (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1023, 1036; Ayasofya, nr. 3615). Altmış iki bölüm ve 382 konudan oluşan bu Türkçe eserde hastalıklar, belirtileri ve tedavileriyle ilgili geniş bilgi yer almaktadır. **3. Nizâmü'l-edviye.** Eserde ilâç olarak kullanılacak çeşitli bitkilerin isimleri Arapça, Türkçe, Farsça, Süryânice ve Rumca karşılıklarıyla birlikte alfabetik sıraya göre verilmiştir (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1036). **4. Fezâ'ilü'ş-şühûr ve'l-eyyâm** (Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 662). **5. Vaḥdet-i Vücûd** (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Nuri Ergin, nr. 313). **6. Divân-ı Mahvî.** Bolevî'nin

bazı tasavvufî şiirlerini içerir (Yapı ve Kredi Bankası Ktp., nr. 15972; Ankara Millî Kütüphane, nr. A004635-04). Bolevî'nin şiirlerinin bir kısmını Müstakimzâde Süleyman Efendi "Şerh-i Ebyât-ı İsâ Efendi" adıyla şerhetmiştir (İÜ Ktp., nr. 9686). İsâ Efendi, Pîr Mehmed Üskübî'nin *Fetâvâ-yı Üskübî* adlı 206 varaklık Türkçe fıkah kitabını istinsah etmiştir (Süleymaniye Ktp., Fâtiḥ, nr. 2355).

BİBLİYOGRAFYA :

Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, II, 612; a.e.: *Tezkiretü'ş-Şu'arâ* (nşr. Adnan İnce), Ankara 2005, s. 617-618; *Sicill-i Osmânî*, I, 127; *Osmanlı Müellifleri*, I, 127; *Kehhâle*, *Mu'cemü'l-mü'elîfîn*, VIII, 29; Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1971, I, 613; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 106; Mehmet Yavuz, *Arap Gramerine Dair Eser Yazan Osmanlı-Türk Âlimleri (XVI-XX. Asırlar)*, İstanbul 2008, s. 222-223; Abdullah Kızılıçık, "Bolevî İsa Efendi", *ŞM*, sy. 8 (1998), s. 315-318.  ABDULLAH KIZILICIK

BOROVKOV, Aleksandr Konstantinoviç (1904-1962)

Rus asıllı Türkolog.

3 (16) Mart 1904'te işçi bir ailenin çocuğu olarak Taşkent'te doğdu. On dört yaşından itibaren babasının çalıştığı kömür madeninde çalışmaya başladı. Türkistan'da Sovyet idaresinin kurulmasından sonra önüne yeni ufuklar açıldı, 1928'de Taşkent'teki Orta Asya Devlet Üniversitesi Doğu Fakültesi'ni bitirdi. Hocaları arasında M. S. Andreev, N. G. Mallitskiy, A. A. Semenov, A. E. Şmidt gibi şarkiyatçılar vardı. Öğrencilik yıllarında iki makale yayımladı. Bir müddet Orta Asya Devlet Müzesi'nde memur olarak çalıştı, bu sırada Taşkent'teki Ziraat ve Tıp fakültelerinde Özbek dili dersleri verdi. 1929-1935 yılları arasında Leningrad (Petersburg) Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'nde V. V. Barthold, A. N. Samoyloviç, N. Ya. Marr, S. E. Malov, L. V. Şçerb gibi meşhur Türkolog ve şarkiyatçılardan ders aldı. Burada çeşitli Türk lehçelerini öğrendiği gibi dil bilimi alanında da uzmanlaştı. Bir yandan da aynı fakülte'de Özbekçe ve Uygurca dersler veriyordu. Fakülte'deki Marksizm-Leninizm literatürünün Özbekçe'ye tercümesi kurslarına katıldı. İlimler Akademisi'nde yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamladı. Leningrad ve Taşkent'te çeşitli üniversite ve akademilerde Özbekçe, Uygurca, Kazakça, Kırgızca, Türkmence okutu ve araştırmalarda bulundu. Türk dillerinin leksikoloji, diyalekt, fonetik ve grameri üzerine iyice

Bolevî İsâ Efendi'nin *Müfidü'l-i'râb fi'n-naḥv* adlı eserinin müellif hattı nüshasının ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Fâtiḥ, nr. 5079/1)

